

EXAMENS MAKEN IN EEN VERANDERENDE CONTEXT

CITO, NVLM EN 35 JAAR EXAMENVRAGEN MAKEN

Judith Veldhuizen

Vijftig jaar maatschappijleer en NVLM betekenen nog geen vijftig jaar centrale examens. Het duurde vijftien jaar voordat de overheid besloot tot een facultatief centraal examen.

Het was een experiment dat – zo weten we nu – goed uitpakte. ‘Maar dat was niet dankzij de NVLM’, lacht Victor Gijselhart, gepensioneerd examenvragenmaker bij Cito. ‘De NVLM was verdeeld over de invoering van centrale examens. Volgens critici zouden ze de vrijheid van docenten aantasten en haaks staan op maatschappijleer als kritische sociale vorming.’ Het is duidelijk: tijden veranderen. Examens, examenvragen en maatschappelijke gevoeligheden ook. De relatie tussen Cito en NVLM is vanaf de eerste examens een warme. Dat blijkt ook uit de vele NVLM-bestuursleden die regelmatig meewerken in examenconstructiegroepen en vaststellingscommissies. ‘We zijn een stelletje vakidioten bij elkaar’, vertellen Cito-toetsdeskundigen Anne Hemker en Annelies van Vugt.

De liefde voor het vak zit diep bij de Cito-toetsdeskundigen. En praktijkkennis is door onderwijservaring, praktijkonderzoek en de samenwerking met docenten ook in huis. Het maken van steeds weer nieuwe examenvragen blijft een uitdaging in de context van een steeds weer veranderend examenprogramma én een veranderende maatschappij. ‘Och’, nuanceert Victor direct, ‘de vragen uit het allereerste centrale examen voor lbo-mavo C en D in 1987 zijn eigenlijk nog opvallend actueel. Dat examen was zo vernieuwend,

ik ben er nóg trots op.’ Ter illustratie vertelt hij over de twee krantenpagina’s die op ware grootte als bijlage met het examen meegingen. ‘Leerlingen moesten vragen beantwoorden over de verschillen in journalistieke aanpak van *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. We kregen een lovende brief van de NVLM.’

VRAGEN MAKEN ALS KUNST

De door de NVLM vooraf gevreesde té eenzijdige toetsing in het centrale examen ging dus snel overboord. Net zoals

Van links naar rechts: Annelies van Vugt, Niek Bogaard en Anne Hemker (de drie huidige toetsdeskundigen). Op de voorgrond: gepensioneerd toetsdeskundige Victor Gijselhart.

de angst dat een examen zou opleiden tot weinig maatschappijkritische individuen. Annelies: 'Het is altijd de uitdaging geweest om binnen de kaders van de syllabus creatief te zijn.' Victor: 'Dat is wel de kunst, ja. Vragen maken die de gewenste stof en vaardigheden leuk en zinnig toetsen.' En Annelies weer: 'We vinden het oprecht fijn als we een onderwerp vinden dat aansprekend is voor leerlingen. Maar leuk is niet ons eerste doel. Examenvragen moeten duidelijk zijn, begrijpelijk en passen bij wat leerlingen zich eigen moesten maken.'

Anne legt dit uit: 'De centrale examens zijn een specifieke manier van toetsen. Docenten in de constructiegroepen moeten daar in het begin ook altijd aan wennen. Voor een centraal examen maak je vragen voor leerlingen in heel Nederland. Leerlingen van wie je de specifieke voorkennis en omstandigheden niet kent. Aannemen dat iets wel duidelijk zal zijn, kan dus niet. Leerlingen moeten alle vragen kunnen beantwoorden op basis van de syllabus en het bijgevoegde bronnenmateriaal. Die bronnen zijn uiteraard gecheckt, want je kan in een examen geen kletskul verkopen.'

ONDER EEN VERGROOTGLAS

Als examenmaker lig je tegenwoordig onder een vergrootglas. Dat is wel duidelijk. Annelies: 'Iedereen leest mee, geeft commentaar. Het lijkt ook wel alsof er minder kan dan vroeger.' Victor beaamt dit: 'Dertig jaar geleden stelden we nog een vraag over vermeende fascistische trekken van de Centrumpartij. Zo'n vraag kan tegenwoordig echt niet meer.' Annelies: 'We zijn voorzichtiger geworden. Gevoelige onderwerpen horen niet in een centraal examen. Die zijn voor in de klas, voor het schoolexamen als je wilt.' Anne vult aan: 'Neem radicalisering, feitelijk een mooi onderwerp. Of pesten in de klas, daar kun je een prachtige analyse van maken. Toch zul je ze in een centraal examen niet tegenkomen. We willen gewoon niet dat een leerling tijdens het examen dichtslaat, of er verdrietig van wordt.'

TOETSBAARHEID VAN EXAMENSTOF

En zo drukt de maatschappij met al zijn gevoeligheden ook zelf een stempel op 35 jaar eindexamens. Het maakt het werk van toetsdeskundigen en constructiegroepsleden alleen maar uitdagender. Anne: 'Het is sowieso een uitdaging om een examen te maken waarvan de onderwerpen en vragen actueel zijn. Onze bronnen zijn – vanwege de voorbereidingstijd – namelijk minstens een jaar oud.' En dan merkt Victor nog op dat examenstof niet altijd even goed toetsbaar is. 'Een deel van de stof uit de syllabus is nooit getoetst geweest. Dat kon gewoonweg niet.'

Hoe zit het met die toetsbaarheid van de nieuwe syllabus maatschappijwetenschappen? Anne: 'Al vanaf 2011 zijn we bij Cito aan het uitvinden hoe we het nieuwe programma kunnen toetsen. Het is een spannend proces geweest. De didactiek van het nieuwe vak lag er nog niet, maar wij moesten de examenstof met de concept-contextbenadering wel bevragen. Hoe operationaliseer je zo'n benadering dan?'

BOUWEN AAN EEN PUZZEL

'Het onderwijs in!', zo schetsen Anne en Annelies. Continu en veelvuldig contact met docenten en leerlingen in pilots, onderzoeken en meedenksessies. Annelies legt uit: 'Het vernieuwde programma is écht anders dan het reguliere. Tot nu toe ging het om domeinen, zoals – bijvoorbeeld – politiek. Nu krijgen leerlingen vanuit de sociologie en politicologie abstracte begrippen aangereikt om de sociale en politieke werkelijkheid te analyseren. Het nieuwe programma vereist een andere aanpak en een andere vraagstelling.' Leerlingen waren bijvoorbeeld

nodig om de toetsbaarheid van de concept-contextbenadering vorm te geven. Anne: 'In het nieuwe programma gaat het niet meer om het ophoesten van een definitie, of "hé, ik herken dat". Maar hoe leerlingen die abstracte begrippen dan in nieuwe contexten konden gebruiken, was onvoldoende bekend. En dat moet je natuurlijk wel weten, voordat je ze kunt toetsen. Daarom organiseerden we vanuit Cito hardop-denksessies waarin we leerlingen stap voor stap lieten vertellen wat ze doen en denken bij het analyseren van vraagstukken in opgaven. Het heeft absoluut geholpen met de vraagstelling en het formuleren van antwoorden.'

DOCENTEN EN HUN EXPERTISE

Ook de rol van docenten kreeg in het voorbereidings-traject veel aandacht. Anne: 'Het nieuwe programma vergt meer van hun expertise. Het examen is namelijk veel meer geënt op sociale wetenschappen. Het correctievoorschrift is opener, werkt met criteria. Docenten zullen hun vakkennis moeten inzetten om bij het examen te beoordelen of leerlingen een kernconcept beheersen.' Beide toetsdeskundigen twijfelen echter niet aan de haalbaarheid van de nieuwe examens. Annelies: 'Voorafgaand aan de invoering heerste er onder een deel van de docenten ook wel angst dat het nieuwe examen te moeilijk zou zijn, zeker op havoniveau. Maar leerlingen bleken in de pilot met de nieuwe opzet goed uit de voeten te kunnen.'

Maatschappijleer, maatschappijwetenschappen, maatschappijkunde... het vak heeft in 50 jaar flink wat veranderingen ondergaan. En de examens en examenvragen als gevolg daarvan ook. Cito heeft al die jaren graag meegewerkt aan mooie, vernieuwende examenvragen die eerlijk meten. Anne: 'Het is mooi om aan dergelijke vernieuwings-trajecten mee te mogen werken.' Victor: 'Ik weet dat we met onze bijdrage óók betekenis hebben gehad voor het vak zelf.' En Annelies besluit: 'We doen best belangrijk werk, ja. Met een goed examen zorgen we ervoor dat leerlingen gelijk beoordeeld worden. Ik vind dat écht belangrijk. Ik stap er graag mijn bed voor uit.' ●